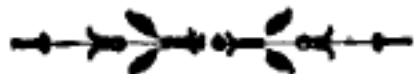

תשוקתו וכנשר ימוש על אוכל, כן ירוץ לבו הפעם לקראת החרים הרמים והגנעות הנשאות אשר מסביב לה וירא והנה מישור לפניו ותוצאות רשא לו ושרה תביאות לעומתו והנהר שמריפ"א מתאבק בעפר רגליו, והפעם רוחו בקרבו ולבו רץ ונמרד כסמכותו הגדל, וישא את עינו וירא את העצים הרמים וידע כי קרוב הוא אל העיר, כי כן דרך האילנות לנטוע אותם חוץ לעיר. ולא יכול עוד מנשה חיים ללכת בדרוכו הלאה, כי נשא נשאה אותו הרוח אליהם, ושם אזה למושב לו את תלוליו הדשא, וירא מנוחה כי טוב תחת כיפת צללי העצים הרעננים, ויואל מנשה חיים לטעום את ערני הצל, והחמה טרפה עליו במערב ועבים הנביות עוף ושחקים לארץ יפולו וכנפי הרוח יעלעלו את שמורתו עינו, ובית אבנים יחוו, על גנתו אשרו תצא, ושוש תשיש העננות, הגל נפשה בעבלה. דלת חדרה פתחה וקריינדיל טשארי קמה באנתה, תיח נרב מידה בירכתי החלון לתחליף כח כמעט רגע פעמל כפיה ולערוך ארותה ערב בבית, ומנשה חיים יבוא בלאט מבעד הפתח וישמע אין לו, יוש עד החלון ויבוק ראשו כאגמון וישל נרב על כחטיו, והנה יד שלוחה אליו ואשתו עומדת לפניו ונפשו יצאה בדרבה: מי נשא פוזמקי, מי נשא פוזמקי, אשתו שואלת, תשאתה הן לא היה כאן אדם ולא עבר פה איש? עוד היא עושה כה וכה וידו בידה נעשה והלפתה.—קריינדיל, מה מרובים החששים בנרב אהר, ראי כבר כחצתי את ידי, קריינדיל והנה תשרה עליו רוח אהבה והסד והמון רחמים רבים יכו שרש בל בו. היא שקמלה בחנות, היא שנשאה בעול, היא שפרנסה אותו כמה וכמה שנים וכאשר אבך עליו הגדול שב יודיו ריקות ואת אשר חשך הוציא למלאות תאותו ויין, כלום ראוי הוא לה? לא לחנם אמרו צרי העין שבוזובין, כאשר בא אתה בקישורי החיתין, כי שידוך זה חוץ לדרך הטבע הוא. ובאמת, כשהגיעה קריינדיל טשארי לפקדה, וראי היתה יכולה להתקשר בשידוכין במי שהגן וראוי לה לפי מעשיו, ורק מן השמים זכו לו בה. והחליך ההגער ויקם, כי כלתה נפשו לרעת את שלום אשתו, וירא כי רד היום והשמש באה ופאתי שמים והכמו פתאם כמשאון. או תתעף עליו נפשו למראה השחקים הענינים אשר ירכעו על דררו בוצץ וירכאי לארץ ראשם. ומנשה חיים מוחה את עינו ונגו של פלתי ושרהו של אלמנו לפניו ושם מורחתו של גוי, שהיה לוקח סחורה כתניהו גלא פרע. מי יודע, הקינה הוא עוד אצל קריינדיל טשארי? אם ירצה ה' מהיום והלאה לא אשקוט ולא אנוח עד כי איצוא כל חוב סחייב ושוב אשוב אל מעטרי הראשון, אך מי יודע אם עמדה קריינדילי בנסיון או מכה את השטריי"מיל הלילה ויצר לו מאד, כי פחד פן יהא עליו לצאת בשבתה הבוש כספודיק כאחד פחוור אשר רק חבר יכונה בעלותו להורה, כי אין יד מנשה חיים משנת הפעם לקנות שטיי"מיל אחר, וקריינדיל טשארי הלא תכסה פניה סבושה, אבל לישועתך קייתי ה'. כה הרהר החליך והערב היה ללילה, שמים לבשו קדרות ועבים נערמו יחד וירח עכור רובץ בגן המשתפים.

סוף דבר כבר ידוע לנו מדלעיל, אולם העיקר הוא, במובן החיונות הנפלאים המלאים עומק הרגש תענועים שאינם פוסקים המהגוללים לפנינו כפעם בפעם, אבל אם אבוא להעתיק את כלם יקצר הגליון. גם על פי מה שהבאתי וציינתי אפשר לראות, כי הספר הקטן הזה הוא בלי ספק אחת היצירות דורות יפות, שטערו בספרותנו בשנים האחרונות.

ירושת-אבות עתיקה של שדרות דורות. אנה יהודית אמיתית, כשהיא נשמעת, יש שהיא בוקעת גם לבבת שנתקשו והיו לאבן, ועונה משם הד רחוק לעומתה. הלא אנה זו היא בת-יחס ויש לה מסורת-משפחה של יותר מאלף שנה. והו לא רק האנה, כי אם כל דגש חי אמה, שחינו עליו מאות שנה, אי-אפשר שלא יהא נשמר אחנו בפנימיות פנימיותנו. אדרבה, ככל שאנו הולכים ומתרחקים ממנו, הרי זה מקבל צורה של דר-שבקדושה, של עתיקות העוברת בירושה מאבות לבנים ונשמרת לפני ולפנים רחוק מן החלוץ היום-יומיים. קוראים אנו שירי אהבה של משוררים שונים, אבל לעולם לא יגיעו את מיתרי לבנו במדה כזו של הבנייני תחת כנפך ה'א' של אותו המשורר, שאינו יודע לכאורה, מה זאת אהבה? ולא רק מושם שביאליק הוא משורר גדול, אלא להפך: משום שביאליק הוא משורר גדול, לכן קרוב הוא יותר למעין היצירה ולכן מתרחק הוא מן הארעיות והמקרייות—סוף-סוף אנו עם כל מודרניותנו הגנו רק ארעיים ומקריים בעולמנו, קצף שעלה על פני המים—ומתקרב יותר למקור ונצחית של נשמת נשמתנו, לרברים, שבכל אופן, היו היים וקיימט מאות שנים ואי-אפשר שלא יהיו נשמרים אתנו, בתוכנו, עוד מאות שנים. מן המשוררים הפוזואיים, המספרים, יודעים את דגש האהבת הוה, שנראה בילם ובלא כל-כך אצל ביאליק, כמדומני, רק ברדיצבסקי וענתן הצעיר, משום שצירתם בכלל נושאת עליה חותם של מסורת עתיקה ושואכים הם ממקור נשמת העם. שונים הם שלשה המשוררים האלה בדרוכי היצירה, מדרגת הכשרון, אופני הכתיב, אבל דבר אחד משתף את כלם: מסורת עברית עתיקה, ומהו אצלם אותו רגש האהבה המיוחד במינו המשותף גם-כן לכלם—אהבה שיותר הרבה משהיא אהבת בשרים היא רעות נאמנה, רבקות עילאה, אמנות אופן, ועוועי נצה צנועים ואהבה חרישית. אהבה כזו הראה לנו ענתן עוד בספרו הראשון, עטנות, שדפס בהעומר, והספור ההוא הוא כלו מלא גענועים גרוך, קל בשמים זרית גן-ערן, אולם פה, בספור שלפנינו, הראה לנו ענתן מין אהבה אחת, לא אהבת נער לנערה, אלא מין מסורה נפש שבין מעל ואשתו, שאפשר להמליץ עליה את דברי ברדיצבסקי (ככתביו היהודיים): אצל היהודים דרים בעל ואשתו שלשים שנה גלא ידעו אפילו כי היו יקרים זה לזה, רק שאחר-כך סתגלה הדרב, מנשה חיים וקריינדיל טשארי ררו וחיו ביחד הרבה שנים באחת כל-ארעא לפני רוד אחר: היא שלחה במסחר ידה והביאה טרף לבית והוא—ישב על הקורה והעבודה ודאג לחיי העולם-הבא, עד שנתגשו בנסיון קשה וינכאי בכור עומי, ומנשה חיים הוכרח להיות נידר מקנו וקריינדיל טשארי נשואה כמה שנים אלמנה חיה המצפה לבעלה—עד שהיו בזה מעשי שכן ומנשה חיים בהיותו כבר בדרך קרוב לעירו על מנת לשוב לביתו מבר את ה'מתב' והתעוררות שהיו לו מרב העיר לקבץ נודד, עברה גיורת עברה והתולעת כיון שהצליח בידה לנקב חור קטן בקליפה, ירדה לתוך התפוח ממש, יצר הרע נכנס בלבו של מנשה חיים דגן ופתחו למעו גם הא מעם חיים ואכל אכילה גסה ושתה גם יין הרבה כדי להטביע את התולעת המנקרת בלבו וכאלו אנה ניתנת לו ליהנות סקעולם הנה, עב ענפל ממבבבגן והיה לשכור, את צהור ככפו שדרו ממנו בהיותו מתגולל ברחוב וישן את שנת השכרון, וכשהקיץ—החורף עיר הפעם לנודד ולעבור כמה זמן כה, להביא מעט קסף לבית—ו אישנו, אולם יודע השמן איך לערכב את העולם, והשמן הוא מלאך-המות, מה עשה המית את הקבצן הנודד, בעל התעורות של מנשה חיים, בהיותו בעיר נבריה. הוא נקבר כרת והשמועה באה עד בוצץ, שטנשה חיים, מת וקריינדיל טשארי היתה סביב הענין, על סוף הכתבים והתעורות. לאחר כמה זמן נשאה, במובן, והיה לה גם הריון—ומנשה חיים האמתי נעשה לבר-מינן חי, כמו שקרה הרבר בדרמה האחרונה של מולטמיו. אבל מנשה חיים הוא יהודי, הוא לא עוהר שום משפטים ולא ערער נגד נשואי אשתו, לאחר שנודע לו זה אחר כמה זמן. אדרבה, הוא הרגיש את עצמו מיותר בעולם גורם להטא גורא של היתר-אשת-איש לעלמא, עד שרחם עליו ה' ולקח את נשמתו והיתה מיתתו כפרתו.— העיקר הוא, במובן, לא ספור המעשה כשהוא לעצמו, אלא החיונות, החיונות הנפש החיים, המתגלים לפנינו לרגלי זה, הנה, למשל, חוץ אחד, בשוב מנשה חיים לביתו, שהוא בלי בעין אילוסטרציה יפה למה שהיו קוראים בישראל, לפנינו, הני המשפחה:

הנכון ויכול לדעת את המית לב מנשה חיים כאשר ראה כי קרוב הוא אל מחוזו חפצו ואל העיר אשר אליה

לעין כל כננידים; פוזו נתנו לאביונים, להרב ולהחון שלחו מנוה יפות לפורים ולשליש רגלים ושומר בית הקברות היה מקבל שנה בשנה זוג תהתונים, במחילה, מדי כנשה חיים. קריינדיל טשארי מצדה הוסיפה כהנה וכהנה יין לקירוש ולהכבדה לבית הכנסת וחוליו תינוקות לאטהית המקוננות בלילות בבית מועד לכל חי, ובכל מקום שמכריזין על הצדקה בפומבי, נרבת קריינדיל טשארי לעולם לא תחמר, ולא אתה ושתים כאשר לבותיהם של אלו יהנו אימה, מאין ושלמו למלוח רבית רבנית, והנה שני אנשים חשובים נצבים עליהם ומטפחת אדומה בידם, נאברה את צבעה כבר נהריו אורה מאבק סמכות, ופרשה מול עינו קריינדיל טשארי כשטמית שפורשת קוריה, ובאין אמר ודברים תדע האשה כי נדבת ידה יבקשו הם, ולבה יהחמץ בקרבה, ועוד מעט ושפכה מרתה לפניהם או גרש תגרשם כלה מעיניה, כי אין ידה מוטת להוציא פרוטה, ובמצמה זיקה ללות נמילת חסד למען שלם את הרבית של הפרשה הזאת, ואולם בעוד מועד השנה את פניה, השים בשחוק עיניה, הסלסל שפתיה ובסלים רכות משמן כה האבר לבעלה: מנשה חיים, טיטים מה איך מבקש את מעלתם שיסורו להנותנו? אפשר ישבו לפוש רגע ויטעמו מן המרקחת, המרקחת הזכירי לשעת סתלה שלא תאה, הכנשו, מביכדים ילוחי מצוה, רודפי צדקה! ועוד סתלה על לשונה יכן בעלה תיבות למושב, יקדם פניהם כחסר וקריינדיל טשארי תשה כף גדולה בצלוחית המרקחת, תשפוך קצת החוצה מן המתק המתוק ועושה את עצמה כאילו אינה טיטניה בחשיכות של כך, מפני הצרך להפליג בהנהגה. כמו שאמר החכם: כשיצטרך העשיר אל הרם, ישבור כרו. הקיצור, עולם שכלו טוב, עולם שכלו אורה כאשר לא יבימו להוכי ועולם שכלו חשך כאשר כן יביטו לתיבוי אמר ה' ברובל ממוכיו, ומה נפלצו אמרות-קדש! והמכוברים יסורו התנות, מברכים, שהכל נהיה ברבר, ובורא נפשות רבות וחסדוק, נכנסים בשחה באה, שלקו הפרנסות, וקשים במונתו של אדם ואי-אפשר אפילו לכלכל עני הנק בצוק העתים האלה, צוק העתים? תכהה קריינדיל טשארי, לאו דוקא! לא כל האצבעית שוות יענה ויאמר מנשה חיים מעין סמך לבריה, ואף היא מוסיפה ואומרת: אמת שאין להבחישי כי רבים הם שמצבם רע, ר"ל, ונאנחת לשפרם, וכיבשת את אנתחת: לאוי והינם כדאים לפני מנהוגו של עולם ויהיה עמנו כל הימים כאשר היה עד כה. פותחת ארגו שלחנה, מערת ובקשקשת בוזים, שצבירים ועוכדים לרבית, מוציאה מטבע הגונה ומוכרת ביד מנשה חיים על מנת שיתן עליהם, והם מהרדים באהבה ומכרכים אותם: בה יתן ה' הלאה, ומנשה חיים וקריינדיל טשארי עושים, בכיכול, עין של מעלה ואון של מעלה כאילו אינה רואה ואינה שומעת ועונים אמן בפנים צחובות ולבם גמס בקרבם. אך מה תתן ומה תוסיף אונאה לפני הבריות, אם אין אונאה לפני המקום? ולא ארכו הימים ומנשה חיים ואשתו נקראו לצבא להלחם מול תלאות המון, ונתק פתיל מסדרם והומן הפך עליהם בלהת, וכל הנהג ורכושם ויתרונם ופירותם היון לברות לחצי פגעיו, וידלו וירשו מאד, כי כאשר יפרח חסול מן האדם חי, אין כיוו להפסו ולהתוית להפצו כספים והופסים באפסר או כקונה שמחוריים אותו לחנות ודל, ומלכר זאת, עוד היתה השנה שנה געומה, וארבך פרש על תבואות השרה ויעש בהן כלה, וקריינדיל טשארי שנהגה סחורה בהקפה לבני הכפר על מנת שיחזרו לה מעותיהם לאחר הקציר, אברה לה הפעם גם יתר עמלה, ויצא סבני בוצץ כל עשרם והומן קרא עליהם מועד, וישחו וימכו מפני זעמו, כפי שאפשר לראות עד היום הזה מתוך השירה הזאת הכתובה שחור על נבי לבן בפנקס עדת ישורון מעשה ידי סופר הקהל האמנות עלי המליצה, הלא כה דבריו כאשר:

הלא מל ומטר בעתם באו:

ותבור וקרמל טפניהם נכנעו:

ובקצור הקוצרים פוהעים נדמנו:

הה, תבואות שדי בארבה נדעו:

עלמנו תאכל בוצץ ודברי לעו:

כמו שאפשר לראות גם מהסגנון— ש"י ענתן הוא מאותם הסופרים שינקו הרבה מנשמת העם ונאמן הוא בבית ישראל וספרותו, שופרים כאלה הם המיד היותר קרובים ללבנו, כי מניעים הם בו את הביתרים היותר רקים, החכיים וכמוסים לפני ולפנים, ונשטרים אתי בתור

8. לחובר.

והיה העקוב למישור.

פעשה בארם אחר וישבו מנשה חיים מיושבו ק"ק הוצץ יע"א שירי סמכיו, והעניות ר"ל העכירותו על דעת קונו, והמיל פנס בישראל, והיה נוף ורחוק ומשולשל, ולא קפת מיי מהרים, וזכה לשם ושארית, כמבואר בשנים הספר באריכות. ועליו ועל כיווג בו הכתוב אומר: ואי ירצו את עונם, ופירשי' דל: זכפרו על עונם ביסוריהם.

הכרו והעלו על הבתב ש"י ענתן, בתוצאת י. ה. ברנר, יפו, א"י, התער"כ. דפוס א. איתן.

כמה טעיות של דפוס: צ"ל: גרפם בעיר הקידש ירושלים תוב"בא שנת חו" מ'פ"על"ז' אל"קים לפ"ק ברפוס המופלג י"א מרבים כש"ת וכו' וכו', והמחבר? — בודאי שלא ש"י ענתן, הכונה ספרים באותיות מר בעות, ומכל שכן שהמול אינו י. ח. ברנר, הלוהם עם כביכול ועם הכמי אודיסה, אלמלא המעיות הקטנות הללו, שהן אפשריות דוהדות בכל הספר, ואלו גרפם הספר באותיות רש"י קטנות וכהות ולא באותן האותיות המאורות, שגרפם בהן עתה, בודאי ובודאי שמולו היה טוב הרבה יותר משהיה עתה: הוא היה נקרא על ידי רבבות אנשים יראים ושלמים, והיה להם למעין ישע ומקור בטחון, שצריך אדם לבטוח בחסדי ה' שלא תמו, והיה יוצא מספור המעשה הזה מוסר השכל לאלה שרעתם וחוחה עליהם והם חפצים להפוס הכל בידים. הספר הזה בלשונו במסגנון דבורו, בתפיסתו את העולם והמעשים הוא עסמי כמש. אין זה חקוי של הסגנון העממי ואין זה רק השתמשות בתוכן הספור העממי, אלא זוהי יצירה עממית שלמה, שכל חלקיה מקבילים זה לזה, צורת הדברים כמו הדברים בעצמם נושאים עליהם בכל פרטיהם הוהם ניכר של מחשבת העם ורמיון העם, וזה עושה את הספר הקטן לאוצר שלם של אגדת עם, משלי עם, אפני דבור ומחשבה, תנועה ומבטא שלו, שנחקקו ונקלמו היטב באותו הסגנון הרך והקולט, שיש בו לכאורה מעין ערבוב של כישל ומליצה, קצת תורה, ספרי יראים, ספורי חסידים ושפת השוק. אולם כל הסגנונים האלה נתאחדו פה אחדות פנימית, יצירתית, והיו לסגנון אחד היו בולט, שהוא לבוש נחמד לספור החסידות-עממי, שיש בו תמיד ריהתורה ומתבל את דבריו הפשוטים במשל וקצת לשון חכמים, כמו שהוא משלב בהם ספורי צדיקים וישוהות חולין של תלפירי חכמים. הסגנון העברי תוסה על ידי זה בנסיון חריש: הוא יצא מחוץ לנדרו, לשלל שלל מכל הבא לירו— והוא נשאר בכל זאת בסהרתו וברוחו הפנימי, נסיון מעין זה נתנסה הסגנון העברי לפני דור אחד, כשהבנימו לתוכו מנדלי וחבריו את המשנה, המדרש והנמרא, והוא נעשה משפה רכה ונמסה, שפה לרית, לרבר המוקשה ומרודד, הראוי למלאכת נלוף, דבור וחריחה של הספור. ודיאלוגיקו, עתה התחילו להכניס בו, במסגנון העברי, גם את היסודות היותר ריח לו: את שפת הרבור וצוקרי טרבות של הלשון העממית, הם כלם כמשהם, בכל פראותם, איקלמוריותם לערבוב דבריהם— את הדיאלוג החי, מוכן שלא כל הנכנסים להשתמש במסגנון כזה יוצאים בשלום, בלי אשרי תהפך הלשון בפרם והיתה למנגמסת ומרברת וחת, אולם לכל אלה המדברים על דבר אי אפשריות של סינתיות בין הלשון המורחית העתיקה וצוקרי הרבור קול דברים של עם צידר בערבות הסלאוויים ונשא אתי רישת הרמנים ופליטת הרומנים—לאלה אפשר לראות באצבע על הספר הקטן של המספר הצעיר ענתן כעל יצחק חרש לשפה העברית החיה, הקולטת להוכה כל מיני דברים ויסודות ושופכת עליהם מרוחה ונותנת לתוכם מדה עד שהיו לרוח מרוחה ובשר מבושרה. הנה, למשל, אחד המקומות היפים והמענינים שבספר, שאפשר לראות ממנו כל הנמיונות של השפה, הנוטה עקלקלות. לבאן ולבאן, לצדי דרכים, וקלוחה אינו נפסק:

ואמנם מה נאוו על הלויים דברי החיל: למה נקרא ינשך, מפני שנושך וכו'. כי עין בעין חוזה, שכל יניעם (של מנשה חיים, נביר הספר, ואשתו קריינדיל טשארי) אבל הנשק ועוד ידו נמויה להוקי זרם להם כמה וכמה דאנות ונשקעו בהן החובות— אין יוצא, ולמען כסות מעיומי המחסור, כרי שלא יקופח במחונם של המלויים ב— משבו עליהם איצמלא של עשירות והיו מתנהגים